

ASMAKAT

Klasik Batı Edebiyatı Fanzini

Ekim 2021 Sayı: 1

Morsztyn

İçindekiler

- Önsöz
- Jan Andrzej Morsztyn (Polonya Edebiyatı)
- Morsztyn, Seçme Şiirler
- Atuagagdiliutit (Grönland Edebiyatı)
- Hırvat Tiyatrosu (Hırvat Edebiyatı)

Önsöz

Asmakat (Entresol), 18. yüzyıl Fransız yazarı Pierre Joseph Alary'nin, 1724 yılında kurduğu ve yönettiği entelektüel kulübün adıdır. Edebiyatçıların, politikacıların, reformistlerin ve filozofların devam ettiği bu kulüp, 18. yüzyıl Fransa'sının yüzüne, aydınlık damgasını vurmuştur.

Adını, bu Fransız edebiyat kulübünden alan fanzinde, Klasik Batı Edebiyatı konusunda, Türkiye'de bilinen, duyulan yazarların sadece eserlerine yer verilecek; az bilinen ya da bilinmeyen yazarların ise hayatı, eserleri ve sanatından söz edilecektir. Başlangıcından, 19. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi kapsayacak olan bu çalışmada yer alan çevirileri, konusunda uzman olan çevirmenler yapmıştır.

Alary

JAN ANDRZEJ MORSZTYN

Hayatı:

Morsztyń, 1621 yılında, Vistül nehrinin yakınlarındaki Sandomierz şehrinde doğar. Ailesi, 14. yüzyıldan beri Polonya'da oturan Alman kökenli varlıklı bir ailedir. Babası, zengin ve toprak sahibi bir Kalvinisttir. Ancak, daha sonra, Katolikliğe dönmüştür. Leiden'de eğitim görmüş; kardeşiyle, İtalya ve Fransa'ya geziye çıkmıştır. Polonya'ya geri döndüğünde, Lubomirski ailesinin yanına girmiş ve Krakow palatini yani saray görevlisi, Stanislaw Lubomirski sayesinde, krallık mahkemesinde üst düzey kişilerle tanışmıştır. Krallığın mareşali Jerzy Lubomirski ile de ilişkilerini güçlendirmiştir.

1655 yılında, Katolik olan Morsztyń, birçok diplomatik görevden sonra, Polonya parlamentosu (Seym)'nda milletvekili olmuş, daha sonra, 1656 yılında, krallığın sekreterliğine getirilmiştir. 2 yıl sonra krallık danışmanlığına getirilmiş; 1668 yılında ise, krallık haznedarlığına yükselmiştir. Çeşitli görevlerden sonra, Transilvanya'da Prens Rakoczi'yi, İsveç'te ise, Kral Karl Gustav'ı ziyaret etmiş; bu arada, Viyana, Berlin ve Paris'i dolaşmıştır. İsveç istilasının ardından, Oliwa'da İsveçlilerle pazarlığa oturmuş ve barış antlaşması imzalamıştır.

Kraliçe Ludwika Maria'nın gözdelelerinden olan Morsztyń, onun desteğiyle, Kral Jan Kazimierz'den sonra seçilecek kişi için, çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalarda, Fransa yanlısı bir tutum izleyen Morsztyń; bu tutumu dolayısıyla, Fransa kralı XIV. Louis tarafından ödüllendirilmiştir. Ancak, Jan Kazimierz'in yerine geçen Jan Sobieski, Avusturya yanlısı bir politika izlemiştir. Morsztyń, buna rağmen, çalışmalarını Fransa lehinde yürütmeye devam etmiştir. Bu yüzden krallığa ve devlete ihanetle suçlanmış ve parlamento ondan savunmasını istemiştir. Morsztyń, 1683 yılında Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştır. İsmi Chateauvillain kontu olarak değiştiren Morsztyń, 1693 yılında, ismini aldığı bu kentte ölmüştür.

Eserleri:

A) Şiirleri:

Morsztyn, bütün şiirlerini, 1661 yılından önce kaleme almış ve 5 kitapta toplamıştır.

1) Fraszkieler (1645):

Morsztyn'in bu eseri; adını, Polonya edebiyatında genel olarak kısa epigram anlamına gelen Fraszki'den alır. Eserdeki epigramlar yüzeyseldir. Bunların çoğu, toplumsal ve siyasal olayları anlatır. Dinsel şiirlerden bazıları ise, Kalvinist inancından esinlenmiştir.

2) Canicula ya da Köpek Yıldızı (1647):

Bu eser, adı geçen yıldız üzerine yazılmış 31 şiiri içerir. Bu şiirler, aşk duygusunun insan kalbinde yarattığı sıcaklığı anlatır. İtalyan şair Giambattista Marino'nun etkisinde olduğu için, bu şiir koleksiyonunda erotizm baskındır. Eser, ilk kez 1844'te basılmıştır.

3) Bilmeceler (1651)

4) Şarkılar (1658):

Morsztyn, bu eserinde, bazı ilginç şiir formları kullanmıştır.

5) Lavta (1638-1661):

Morsztyn'in bu eseri, 200'den fazla şiir içerir. Bunların içinde; yazarın tanıdıklarına ve arkadaşlarına yazdığı şiirsel mektuplar, mizahi epigramlar ve Marino'nun "Lir" adlı eserindeki aşk şiirlerinden esinlenerek yazdığı ve erotik öğeler içeren şiirler vardır. Eser, ilk kez 1874'te basılmıştır.

Morsztyn'in bu eserlerinden, Canicula ya da Köpek Yıldızı ve Lavta'nın ayrı yeri vardır. Bu iki eserdeki şiirler; şairin, daha çok, arkadaşlarını eğlendirmek üzere yazdığı ve şen bekarlarla, hafif kadınların küçük dünyasını yansıtan şiirlerdir.

Morsztyn'in bu kitaplarından bazı şiirlerine örnekler:

Bir Ölüye:

Morsztyn'in bu sonesi, ayrıksı bir karşılaştırmalar dizesinden oluşur ve bir ölüyle, aşık bir erkeği karşılaştırır.

Aşkın Mucizeleri:

Şairin bu sonesinde, aşka dair bazı paradokslar görülür:

- Bir insan, içinde kendini yiyip bitiren; ancak, aynı zamanda da, yine kendi tarafından körüklenen bir ateşle yanıyorsa, nasıl olur da yaşayamaz ?
- Bir insan, kalbi olmadan nasıl yaşar ?
- Bir genç kızın bütün mutluluğu ve neşesi, bir erkeğin kendisinden kaçırdığı gözlerinde bulunur.

Şaire göre, erkeğin mantığındaki güçsüzlüğe rağmen, bu paradoksal mucizeler, aşk tarafından gerçekleştirilir.

Vefasızlık:

Yoğunluk ve özlük bakımından, şairin, doruğa ulaştığı bir başka şiiri. Şair, bir kadının vefalı olmasından çok daha fazla, vefasız olma olasılığını tek tek sayar. Bunların içinde; rüzgarı bir çuvala hapsetmek, güneş ışınlarını cebe koymak ve Etna yanardağı'nı gözyaşlarıyla söndürmek vardır.

Dört Günde Pişmanlık:

Şairin dinsel şiirleri içinde, bu sone, özel bir yere sahiptir. Günahlarından pişman olup, tövbe eden bir insanın, Tanrı önündeki vicdan sorgulaması anlatılır. Sone, şair tarafından basitlikle karakterize edildiği halde, aynı zamanda ustalıklıdır da.

B) Çevirileri:

1) Amintas (1651):

Morsztyn'in, İtalyan şair Torquato Tasso'dan yaptığı çeviri. Yazar, bu çeviriyi hatasız yapmış ve Tasso'nun orijinal metnindeki duygusallığını ve duygusal durumun değişkenliğini aynen yansıtmıştır. Eser, 1840'ta basılmıştır.

2) Cid (Seyyid) (1660):

Morsztyn'in Fransız tiyatrocusu Pierre Corneille'den çevirdiği trajedi. Morsztyn'in politik olarak Fransa'nın yanında yer alması, Polonya edebiyatına bu çeviriyi kazandırmıştır. Bu çeviri, 17. Yüzyıl Polonya edebiyatı ile Fransız edebiyatı arasında kurulan bağları gösterir.

Önce Zamosc'ta, sonra da, 1662 yılında, Varşova'daki kraliyet sarayında sahnelenen bu eser; dilinin canlılığıyla, bugüne kadar aşılammamış bir yetkinliktedir. Ancak, Corneille'in sözcüklere sağladığı esnekliğe ve sanatkarlığa ulaşamamıştır.

Konusunu, İspanyol tarihinden alan Cid; 1618 yılında, "Cid'in Gençliği" isimli bir oyun yazan İspanyol yazar Guillen de Castro'ya esin kaynağı olmuştur. Castro'nun bu eseri, Corneille'e kaynak olmuştur. Ancak, Corneille'in düşmanları, onu kopyacılıkla suçlamışlardır. Oysa Corneille, Castro'dan sadece konuyu almıştır. Tiyatro tekniği açısından, üç birlik kuralına uymuş; Castro'nun oyununda, olayın geçtiği süre 18 ay olmasına rağmen, Corneille, bunu 1 güne indirmiştir. Morsztyn'in eseri ise, Corneille'in eserinden çok, Castro'nun orijinal İspanyol versiyonu ile daha çok benzerlik taşır.

Cid; Polonyalı yazarlar, Ludwik Osinski ve Stanislaw Wyspianski tarafından çevrilmiş; ancak bu çeviriler, Morsztyn'in çevirisinin yetkinliğine ulaşamamıştır. Eser, 1696-1698 yılları arasındaki, belirsiz bir tarihte basılmıştır.

Sanatı:

Morsztyn, İtalya'dan ithal edilen Barok edebiyatının en gözde temsilcisidir. Şiirlerinin çoğu; Latin, Neo-Latin, İtalyan ve Fransız şairlerinin eserlerinin yorumudur. En çok, İtalyan şair Giambattista Marino'dan etkilenmiş; onun ruhundan esinlenerek, şiirsel formlarına öykünmüştür. İ.Ö. 6. yüzyılda yaşayan Yunan şair Anakreon'un kullandığı, neşeli anlatım tarzında da şiirler yazmıştır.

Morsztyn, felsefi ya da ahlaki sorunlarla değil; daha çok, anlatım ve anlatım biçimleriyle ilgilenmiştir. Herhangi bir derin şiirsel duygudan esinlenmemiş ve şiir sanatını kendine temel olarak almamıştır. Daha çok, boş zamanlarında şiir yazmıştır.

Şiirlerinin ağırlık merkezini, akıldan duyguya kaydırmıştır. Onun şiirleri, genelde, toplumsal haz ve aşkla ilgilidir. Aşk şiirlerinde ana motif, aşk acıları ve aşkın anlatım tarzıdır. Çok yetenekli biçimde yarattığı lirikler, aşk ve uygarlığın çatışmasını dile getirmiştir. Aşk ve din arasında da bir karşıtlık yaratmıştır. Bu karşıtlığın, ilkel ve görkemli biçimlerde sergilenişini gösterir.

Eserlerinde, anlatım aracı olarak, şiirsel dilin sınırlarını zorlar. Kavramsal komplimanları mizaha çevirmiştir. Kadın güzelliğinde, öngörünün ustasıdır. Göz ve saç betimlemeleri, onun, aşığına savaş ilan gibidir. Yazdığı aşk çeşitlemeleri; duygusal aşk, tutkulu aşk, kibirli aşk ve güçlü aşktır. Basit aşklardan, skandal yaratan aşka kadar, her aşkı yazmıştır.

Morsztyn, şiirlerini yazarken ya da yazdıktan sonra, defalarca düzeltmiş ve üzerinde çalışarak, eserlerini sanatsal bir kusursuzluğa kavuşturmuştur. Şair, dil ve formlar üzerinde, çok büyük bir kontrole, alışılmamış bir dehaya ve yabansı bir hayal gücüne sahiptir. Dili; canlı ve duyarlı, bazen de, vahşi bir kabalığı içeren bir dildir. Şiirleri; dili çok ustaca kullanması nedeniyle parlak, akıcı bir ritme ve figürlere sahip olması nedeniyle de melodiktir. Okuyucularını, sözcüklerle oynayarak, bayağı olanı bile süsleyerek şaşırtır.

Morsztyn, karmaşık psikolojik nüanslar ve algılarla dolu, ince, özenli söz kombinasyonları içeren özlü ve kısa formlarda yetkinliğe

ulaşmıştır. Çarpıcı karşılaştırmalar ve kontrastlar kullanır. Kimi zaman da, normalde birbiriyle ilişkisiz olan nesne ve olayları yan yana getirir. Bu, onun çalışmalarına çok yüksek bir entelektüel kalite kazandırır.

alışmaları oldukça soyuttur. Bazen, şiirsel vurgu ve sembolik tavırları, soyutun eşiğine taşır. Dizeleri; ara sıra şiirsel sanattan çok, şiirsel bir tuzak ve aldatmaca izlenimi uyandırır. Sözcükler, ayrılıklar, antitezler ve karmaşık ölçü birimleri; şairin, anlatımının aynasıdır. Morsztyn, sofistike bir beğeniye ve zarif bir edebiyat bilgisini, yetenekle ve hatasız bir teknikle birleştirmeyi bilmiştir.

Kaynakça:

The History of Polish Literature Czeslaw Milozs 1983

A Survey of Polish Literature And Culture Manfred Kridl 1956

Dictionary of Polish Literature E.J.Czerwinsky 1994

Monumenta Polonica Bogdana Carpenter 1989

Büyük Larousse Gelişim Yayınları 1986

Hyacinthe Rigaud tarafından 1692'de yapılmış Morsztyn tablosu

Şiirlerinden Seçmeler: **Çeviren: Murat Acar**

Bir Bayanın Göğsündeki Küçük Haça Dair

Ey esenliğimin ilahi nedeni!
Ancak, senin iyiliğinle özgür olan
Ruhları; yeniden hapsedtiğin
Bu güzel Calvarium'a* kim çıkardı seni ?

Oradan, serbest bırakılmazsan
Ve günah, ancak acıyla aklanırsa,
Bu çarmıhta ben de olayım isterim; ta ki,
Tutku ve pişmanlık paklayana dek beni.

Orada ölmeyeceğim; çünkü sana bakarken,
Usulca bir umut doğar içimde.
Göğüslerinin ıltığı kalbim, can bulur yeniden.

Ölülerin mezarlarında doğrulmalarına şaşmamalı.
Görünce, bir zamanlar can vermiş olan,
Nasıl, iki gönül çelen arasına yerleştiriyor bir haç'ı!

* Hz.İsa'nın çarmıha gerildiği yer

Sevgiliye

Göz değil senin gözlerin, parıltılı güneşler,
Parlaklığı akıllara durgunluk veren;
Dudak değil senin dudakların, ah, mercan kırmızısı,
Işıltısı her duyuyu kuşatan;
Göğüs değil senin göğüslerin, cennetin işlenmemiş biçimi,
Arzuya zarif engelleri olan;
Bundandır ki, o gözler, dudaklar ve göğüsler-akıl, duygu ve arz;
Renkle, parlaklıkla, biçimle-kör eder, dondurur ve hapseder.

Sevgiliye Dair

Beyazdır Carrara'nın cilalı mermeri,
Beyazdır ineğin kaplara dökülen sütü,
Beyazdır kuğu, bembeyaz tüylerle kaplı.
Beyazdır dizi dizi el değmemiş inci,
Beyazdır kar, yeni düşmüş, henüz çiğnenmemiş,
Beyazdır zambak, tüm tazeliğiyle koparılmış,
Ama yine de, daha beyazdır sevgilimin boynu ve yüzü;
Mermerden, süttten, kuğudan, inciden, kardan ve zambaktan.

Bir Ölüye

Yatıyorsun yerde, öldürölmüş, ben de öldüröldüm;
Sen ölümin okuyla, bense aşkın.
Kanın kurumuş senin, benimse içimde akıyor hala,
Senin mumların var başucunda, benimse içimde saklı alevim.

Yüzün örtölmüş bir kefenle, hiç acı duymuyorsun,
Benim de duygularım, korkunç karanlığa gömölü.
Elin kolun bağlı böyle, benim de özgürlüğüm
Yitik; zincire vurulmuş zihnim.

Sen suskunsun, benimse sızlanıyor dilim,
Hiçbir şey hissetmiyorsun, benimse acıyla kıvranıyor bedenim.
Cehennemın dağlayan ateşiiyle kavrulmuşum, sense buz gibisin.

Ufalanıp toz olacaksın çok geçmeden,
Bense, sonsuz besini olacağım kendi ateşlerimin;
Küle bile dönüşmeden.

Bir Kelebeğe

Nazikçe, kelebek! Yakacak ateş seni! Tam da,
Fark etmişken mumu, ki, dikmiş parlak gözlerini yukarı.
Bu yüz gizliyor ölümin ateşini,

Şehitliğin için böylesine istekli olma!

Mezarına koşuyorsun ve hain cenazene,
Uzaniyorsun kefeninin içine;
Seni öldürenin, sana esenlik vereceği hissiyle.
Ah! Talihsiz aşık, düşer düşmez ölüyorsun ateşe.

Şanslısın, çünkü mumdan aldığın bir öpücükle;
Hissediyorsun tüm yüreğinle,
Arzulamış olduğun hazzı.

Ah! Keşke seninki gibi bir talihim olsaydı ve
İzin verilseydi böyle ölmeme, birleşince dudaklarımız;
Ateşi içimde, alev alev yananla.

Ayrılış

Gidiyorum ama bensiz, çünkü sensiz.
Sana tekrar kavuşunca, kavuşacağım benliğime de.

Gidiyorum ama yalnızca bir yarım, seninle
Kalıyor diğer yarım, ayrılık beni bölüyor ikiye.

Gidiyorum, azıyla kendimin, kırılğan kabuğumla.
İyisi, yüreğim ve ruhum seninle kalıyor.

Gidiyorum, böylesine paramparça ve almak için
Diğer yarımı; dönene dek, eksik kalacağım böyle.

Güzel bir beraberlikte yeniden birleşince;
O bütüne adayacağım kendimi, tüm enerjimle.

Kehribar İçindeki Arı

Kehribarda gizlenmiş kusursuz bir biçimde,
Yüzüyor gibi sanki, kendi balı içinde.

Küçük görülmüş yaşarken, koca göğün altında,
Oysa, şimdi pek değerli, cenazesi ve kefeniyle.

İşte! Böyle karşılık bulmuş inançlı çalışması,
Bu tarz bir ölümü de, kendi dilemiş olmalı.

Nasıl övünsün Kleopatra, bir böcek yatarken,
Kendisinininkinden daha gösterişli bir mezarda.

Vefasızlık

Ne zaman ki, yakalayacaksın rüzgarı,
Ne zaman ki, dolduracaksın ceplerini küçük ışık parçalarıyla,
Ne zaman ki, durulacak azgın deniz; gözdağı verince biz,
Ne zaman ki, avucumuza sığacak dünya,
Ne zaman ki, ateşe elini sokacaksın hiç acı duymadan,
Ne zaman ki, ağlarla avlayacaksın bulutları,
Ne zaman ki, Etna dağı boğulacak gözyaşlarıyla,
Ne zaman ki, şarkı söyleyecek dilsizler ve deliler,
Bilgece konuşulacak, ne zaman ki, vefalı olacak talih;
Ya da ölüm ve neşe, barınacak aynı çatı altında.
Ne zaman ki, yalan söylemeyecek şairler ve boşuna olacak uyku,
Ne zaman ki, gözyaşlarını önemsemeyecek melekler,
Ne zaman ki, dinlence arayacak güneş, bir mağara içinde,
Ya da zindanda özgürlük hüküm sürecek,
Ya da insanla dolacak çöller.
Ne zaman ki, yitecek akıl ve sözcükler tükenecek;
Ancak o zaman, bir kadın “vefalı” olacak!

Açıkgöz Bir Kız

“Aşk yapmak için, en iyi zaman hangisidir?” diye sordu genç kız,
Doktora; “Sabah mı, yoksa akşam mıdır?”
Doktor şöyle yanıtladı onu, “Akşamları daha tatlıdır, ancak,
Sabahları daha az zarar verir sağlığa!” “Öyleyse,

“Öğüdünüzü tutacağım” dedi kız ve “Akşamları haz,
Sabahları erkenden, sağlık için yapacağım!”

Walek’e

Tek başına, kendin için, mülklerin var ve güzel giysilerin,
Tek başına gelirin var ve para keselerin,
Tek başına göllerin, sürülerin var, orman dolusu hayvanların;
Sıra dışı tavırları olan sensin, tek başına.
Tek başına, başkalarına giz olan bilgiye sahipsin,
Bizlerle ortak olan yanın; yalnızca, “karın”!

Morsztyn'in, Leliwa adlı aile arması. Bu arma, Polonya Litvanya kökenli, asil ve ayrıcalıklı sınıftan birçok ailenin ortak armasıydı.

ATUAGAGDİLİUTİT

Atuagagdliutit, Grönland'da çıkan ilk Eskimo dergisidir. Dergi, 1848'de, Danimarka'dan Grönland'a gelmiş olan, yazar Hinrich Johannes Rink tarafından çıkarılmıştır. Rink, 1855'te, küçük broşürler basarak işe başlar. Önceleri, Jesper Brodersen'in matbaasını kullanan Rink; 1857'de, kendisi için, Danimarka'dan matbaa getirtir ve Grönland'ın ilk sürekli matbaacısı olur.

Rink, Grönland'daki kültür erozyonunu görmüş ve bu kültür yok olmasın diye, bir dergi çıkarmayı düşünmüştür. Arkadaşları, Samuel Kleinschmidt ve E. Jassen'in desteğini alan Rink, bu ilk Grönlandca dergiyi çıkarır. Derginin editörü, Rasmus Berthelsen'dir. Derginin basım işleri, Lars Moller tarafından yapılmaktadır. Ancak, sonraları, Berthelsen'in yerine, Moller editör olur.

“Özgür Dergi” anlamına gelen Atuagagdliutit, 1861 yılında çıkmaya başlar. Önceleri, aylık olarak çıkan dergi; daha sonra, dağıtım zorlukları nedeniyle, yılda bir kez çıkmaya başlar. İlk çıktığında 200 kopya basılan bu dergiyi, Berthelsen, 1874'e kadar çıkarır. Dergi, onun yerine editör olan Moller'in, 1921'deki ölümüne kadar çıkmaya devam eder. Yayınlandığı ilk 43 yılda, 34 cilt ve 548 sayı çıkmıştır. İlk sayı, 1 haziran 1861'de çıkar. 1 nisan 1874'deki 193. sayıdan sonra, 1. sayıdan başlar ve 12. sayıdan sonra yine 1. sayıdan başlar. Böylelikle, her 12 sayıdan sonra, yine 1. sayıdan başlanmış olur. Ancak; bir kez 9, bir kez 10, bir kez 11, bir kez de 13 sayı çıkar. Dergi, 23 mart 1904'teki 12. sayısıyla, aylık yayınlanma dönemini kapatır ve bundan sonra, yılda bir kez çıkmaya devam eder. Bu dergilerde; 249 levhada, 324 taşbaskı resim ve gravür vardır.

Derginin hazırlanmasında, yükün çoğu Moller'in üzerindedir. Bir marangozun oğlu olan Moller, Rink ve Berthelsen'den, basım işiyle ilgili her şeyi öğrenmiştir. Dergide bulunan çok sayıdaki taşbaskı, onun eseridir. Ancak, onun bu başarısının ardında, Kangeq'li Aron vardır. Aron, verem nedeniyle hasta yatağında yatarken; Aron'un özel yeteneğini duymuş olan Rink, onu ziyaret ederek, dergiye katkısını sağlamaya çalışır. Rink, Aron'a; kağıt, kalem, suluboya ve çeşitli resim malzemeleri alır. Dergi için gerekli olan mürekkep ise, genelde

bulunmuyordu. Bunun yerine, ev yapımı mürekkebe benzer bir madde kullanılıyordu. Bu maddeyi kullanmak için, kağıdın ıslak olması gerekiyordu. Ancak, ıslak kağıt da, çabucak donuyordu. Moller, yabancı bir sözcük ya da deyim için Grönlandca karşılık bulamadığında, kendi dehasını kullanıp, yeni bir sözcük ya da deyim üretmiştir.

Dergide, Grönlandlılar için yazılmış sayısız makale bulunuyordu. Bu makaleler; avcılık, ünlü kişilerin yaşamı ve sosyal olaylar üzerineydi. Yabancı destan ve öyküler, yerel efsanelerle birlikte sunuluyordu. Ayrıca, Avrupa klasikleri, bölümler halinde veriliyor; peri masalları, binbir gece masalları, Andersen masalları, Grönland mitolojisi, Danimarka efsaneleri, Robin Hood efsanesi, Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su yayınlanıyordu. Dergide, ayrıca; Johannes Ungalaq'ın, Kap Farvel'in kuzeyinde yer alan küçük bir yerleşim merkezindeki gündelik yaşamı betimleyen yazıları yer alıyordu. Dergide, sadece yetişkinler için değil, çocuklar ve gençler için de yazı vardı. Etnografya, gezi betimlemeleri, doğal tarih ve daha birçok konu, çocuklar için hazırlanıyordu.

Atuagagdliutit'in başarısı, ulusal bir gurur kaynağıydı. Dergiyi alanlar, onu yalnızca okumamış; sayfalarını kesmiş, resimlerini kullanmış ve metin bölümlerini de, tüfeklere saçma doldurmak amacıyla kullanmıştır. Bu yüzden, zaten az sayıda basılan bu dergi, günümüze kadar zorlukla gelmiştir. Bugün için yıpranmadan elde kalan, sadece 5 dergi vardır.

Atuagagdliutit, Grönlandlılara, yalnızca dünyanın kapılarını açmamış; aynı zamanda, Grönland kültür tarihine, önemli katkılarda bulunmuştur. Yerel dille basıldığı için, dünyada olup biten olayları, gayet açık ve anlaşılır bir şekilde okurlarına sunabiliyordu. Bu dergi sayesinde, Avrupa ile Grönland arasında açılmış olan kültür uçurumu kapanmıştır.

Kaynakça:

- The First Eskimo Newspaper
- Atuagagdliutit/Grönlandposten
- A Long Run of the Great Atuagagdliutit
- Kindler Neues Literatur Lexikon 1989

ATUAGAGDLIUTIT.

NALINGINARNIK TUSARUMINASSUNIK UNIVKAT.

No 4.

Januar I.

1861.

Umiarssuarnik, aassame 1860me,
Nūngmitunik.

(inglertissok R. Berthelsen.)

Aussak kingugdlet kangiūtoḱ kaja-tā tamākerdlune sikorssuatdlarmat, umiarssuit tatdlimat Arsungmut ujartiat Nūngmut nunaigput, kajatānut nunaliv-ligssaerugkamik. Umiarssualivingmle-riānguadlartut, umiarssuit tāuko, niggi-nalerdlune sikorssuit āna pulatīdlogit Nūp ilera milipāt. Umiarssuarnik av-dlanik ilimasugtuerūtoḱ ūnūkut silagig-sorssūgā āna umiarssuārtulekaut, ersser-putdlo umiarssuit angingitsut (Sukornor-tūmik taissagarput) katdlartuārsinardlu-tik, sikutdle amerdlavatdlārmata teker-tarsūp avatānut kisarput. Ornigdlugit ajornaratdlarput, kāinatdlūnit avcutigssa-kāngitdlat, naluvaitdlo innisa sūssusiat. Akago kaungmat aitsāt kāinat ornigpait, uteramigdlo naqsarput agdlagkanik umi-arssuit nālagānit. — Orantigait nāla-garpagssuagdlit Amerikarmiussutdlo, nu-namik takujartuārdlutik tamaunga pi-ssut. Umiarssuit kanigdlartoraluārdlu-

tik umiarssualivik angunen ajulerpāt si-korssuarnit. Taimailissut āna umiar-ssuārtulerput, puorssuārdlo imāinarne takutipok, kanitdlingmatdlo takuait umiarssuit mardluk, imāitumik: angūti-ligssuar umiarssuarnik avdlamik kalig-toḱ. Ama tāukua Amerikarmiut kalu-siūpait, tāssalo taimailivdlune Nūp umi-arssualivia umiarssuakalerpor arfner pi-nga-unik. Niggūardlune sikorssuit avā-lagtīner ajulermagit, umiarssuit tāukua nunalīsīmāput uvdlorpagssuit, Nūvdlo inue aitsāt taima inunguk amerdlatigi-ssunik takūput nunaningne. Tai-maingmat Aron Rongermio inūvigār-put, takungmagit āssilerkuvdlugit, takor-dlōrnermik, āssilissālo tāuna ujartamut nakiterparput.

Amerikarmiut akilinermeēnārsimav-dlutik tamaunga ikārsimāput Manitsuv-dlo ercānut rekertāluognut nunalitdlu-tik; nunale ilisaringilāt inungnigdlo ta-kussiner ajordlutik. Tingmissanik mangningnigdlo ūmassūnguanigdlo ta-malainik katerssiput; Nūvdle ercānut pagdligūkamik aitsāt nuānālerput inug-sissaleramik, Sākunik kalātdlit piniar-

HIRVAT TİYATROSU

Hırvatistan’da teatral oluşumların başlangıcı, Latince kaleme alınan ve kiliselerde oynanan liturjik oyunlardır. Ulusal özellikler taşımayan bu dramalar, kilise kitaplarının ayrılmaz bir parçası olarak, günümüze kadar gelmiştir. Bu oyunların çoğu, paskalya ya da yortu ayinlerine aittir ve 14. yüzyılın başına kadar devam etmiştir.

15.yüzyılda, halkın gözde tiyatro oyunları, azizler hakkında söylencelerin dramlaştırılmasıyla ortaya çıkan, “Mucize (Miracle)” oyunlarıdır. Bunların en ünlüsü, 1500 dolaylarında kaleme alınmış olan, “Aziz Margaret’in Acısı” adlı oyundur. Eserin birkaç kopyası vardır. Bu da, yaygın olarak sahnelendiğinin bir kanıtı sayılabilir. 14. ve 15. yüzyılda, Hırvat tiyatrosunun merkezi haline gelmiş olan Dubrovnik’te sahnelenen oyunlar, iki ana damardan besleniyordu. Bunlardan biri, Akdeniz insanının doğaçlamalar üzerine kurulu tiyatrosu; diğeri, Orta Avrupa saray tiyatrosuydu.

16.yüzyılda ortaya çıkan teatral biçimler, yine kilise çevresinde gelişmiştir. Meryem’in ağıtının ya da ağlamasının dramatik bir motif olarak yaygınlaşması; “Acı” temasının, İsa’nın acısı olarak dramatize edilmesine yol açar. Buna en iyi örnek, 1556 yılında, Glagolitik (Kiril ve Metodiy kardeşlerin Yunan alfabesine dayanarak Slavon-Hırvat dilindeki Glagol yazısı) yazıyla kaleme alınmış olan, “Kurtarıcımızın Acısı” adlı eseridir.

Rönesans dönemi, Hırvat tiyatrosunun olgunlaşma dönemidir. Bu dönemde tüm teatral etkinlikler, Dubrovnik ve Hvar kaynaklıdır. Dzore Drzic, Mavro Vetranovic ve Nikola Naljeskovic’in kaleme aldığı pastoral oyunlar, yine Naljeskovic’in yazdığı komediler ve İ. Crijevic’in yazdığı hümanist tiyatro eserleri, bir dönemin göze çarpan oyunlarıdır.

Ancak, Marin Drzic’in komedileri, tüm Rönesans dönemi içinde ayrı bir yere sahiptir. Evrensel bir dehaya sahip olan bu yazar, diğer tiyatro yazarlarından farklı olarak; eserlerinde, doğduğu şehir Dubrovnik’in portresini çizmiş ve şehrin sosyal yaşamını ustaca betimlemiştir. Drzic, Rönesansın tüm deneyimlerinden yararlanarak;

gerçek dünyayı, Dubrovnik'in kır yaşamıyla kaynaştırıp zenginleştirmiştir.

17. yüzyılda, Hırvat tiyatrosu; tüm Avrupa'da olduğu gibi, İtalyan tiyatrosunun barok etkileri altındadır. Bu etkileşimle, Hırvat tiyatrosu; müziği, gösterinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiş ve melodram türünde eserler ön plana çıkmıştır. Bu döneme damgasını vuran en önemli yazar, İvan Gundulić'tir. Yazarın, barok özellikler taşıyan eserlerinde, mitolojik ve düşsel konular egemendir. Ayrıca, 1629-1652 yılları arasında, Dubrovnik tiyatrosuna damgasını vurmuş olan Junice Palmotic, "Atalanta" adlı oyunu ile ün kazanmıştır.

İlk Cizvit tiyatrosu, 1600'lerin başında; Kuzey Hırvatistan'ın, sonradan tiyatro merkezi olacak olan Zagreb'te kurulur. Bu, Cizvitlerin kiliseye bağlı okul tiyatrosudur. Bu tiyatrodaki ilk gösterim, 1607'den sonra gerçekleşmiştir. Önceleri, Latince oyunlar sahnelenirken; sonraları, Hırvatça oyunlar sergilenir. İlk kapalı tiyatro ise, 1612'de, Hvar'da kurulmuştur. Bir cephaneliğin yerine kurulan bu tiyatro, tümüyle halka açıktı.

1637'de, "Varazdin Ulusal Hırvat Tiyatrosu" kurulur. Tiyatro oyunları, bu tarihten 1771 yılına kadar, Cizvit tiyatrosunda, Cizvit eğitiminin etkisi altında oynanmıştır. 1682'de, Dubrovnik'te, yine bir cephanelik üstüne tiyatro kurulur. Dubrovnik'teki Barok Tiyatrosu, oldukça yetenekli ve donanımlı bir oyuncu kadrosuna sahipti. 17.yüzyılın 2. yarısı ile 18.yüzyılın 1. yarısında, tiyatro çevrelerinde önem kazanmış 10 kumpanya, şehirde oyunlar sergilemekteydi.

18.yüzyılın başlarında, teatral etkinlikler, Fransızcadan yapılmış uyarlamalar düzleminde oluşuyordu. Özellikle, Moliere'in komedileri uyarlanıyordu. Yazarın, 34 oyunundan 23 tanesi uyarlanarak, Dubrovnik'te sahnelenmiştir. Moliere dışında, Corneille ve İtalyan tiyatrosundan da, Metastasio'nun eserleri çevrilmiştir. Ancak, önceleri, Commedia dell'Arte kumpanyalarının ve sonra da, opera topluluklarının etkisiyle; yüzyıllardır süregelen ve amatör geleneğe dayanan Hırvat tiyatrosu, profesyonel sahne ustalarının etkinlikleriyle başa çıkamadığı için, giderek canlılığını yitirir.

Kuzey Hırvatistan'da bulunan barok tiyatrosu ise, Cizvitlerin pedagojik etkisi altındadır. Sahne dekorları, barok tarzında hazırlanır ve oyuncular da, düzenli ders alan kişilerden seçilirdi. 1600'lerin başında, Zagreb'te kurulan bu tiyatro, 18. yüzyıl boyunca gelişim göstermiştir. Tiyatro, 1772'ye kadar, kiliseye bağlı liselerde etkinliğini sürdürmüştür. Tarikat dağılınca, Cizvitler Hırvatistan'ı terk ederler. 1788'de ise, Varazdin'deki ilk halk tiyatrosu kurulur.

Cizvitlerin gidişinden 20 yıl sonra, Kaptol'daki, Zagreb Romen Katolik papaz okulunun tiyatrosu gösterime başlar. Özellikle, karnaval günlerinde; Alman yazarlardan, Kajkavca (Zagreb'te konuşulan bir çeşit Yugoslav diyalektiği) yapılmış, çeviri ve uyarlamaları sahneliyorlardı. Oyuncular, okul öğrencileriydi ve oyunu yöneten profesörler gibi kimliklerini saklayarak, oyunu anonim sunuyorlardı. Kuzey Hırvatistan'ın diğer şehirlerinde, Almanca oyun sergileyen tiyatrolar ortaya çıkar. Bu kumpanyalar, Zagreb'te, 1860 yılına kadar; diğer yerlerde ise, daha uzun süre etkinliklerini sürdürmüşlerdir.

Bu döneme ait en iyi örnek, Kajkav diyalektiğinde komedi yazar Titus Brezovacki'dir. Bu yazarın "Matijas Grabancijas Dijak" adlı komedisi, 1804 yılında, Aristokrat Yatılı Okulunda oynanmıştır. Brezovacki, oyunlarında, döneminin batıl inançlarını hicveder. Komedi teknikleri konusunda yeteneklidir. Onun oyunları, tiyatronun insanlar üzerinde ne denli etkili olduğunu göstermektedir. 1805'te, Rijeka Tiyatrosu kurulur.

1834'te, Zagreb'in Marko meydanında, bir tiyatro binası inşa edilir. 750 koltuklu bu tiyatronun inşası, Hırvat tiyatrosunun düzene girmesi için ilk adımdır. Novi Sad'lı oyuncular tarafından, İliya dilinde oynanan birkaç oyun dışında; bu tiyatrodaki, 1840 yılına kadar, Alman tiyatro toplulukları sahne almıştır. Halk, bu olaya tepki gösterince; 1840'ta, İvan Kukulyevic Sackinski'nin Hırvatça oyunu, "Juran ve Sophia ya da Sisak'taki Türkler" oynanır. 1846'da, ilk Hırvatça opera olan, Vatroslav Lisinski'nin, "Aşk ve Kin" adlı eserinin galası yapılır. 1859'da, Split tiyatrosu kurulur.

Zagreb tiyatrosu, 1860'da, Ulusal Drama Tiyatrosu adını alır. 1861'de, Hırvat parlamentosu, Ulusal Tiyatro'ya mali destek sağlamak için; Avrupa'daki, diğer ulusal tiyatrolarla aynı statüyü

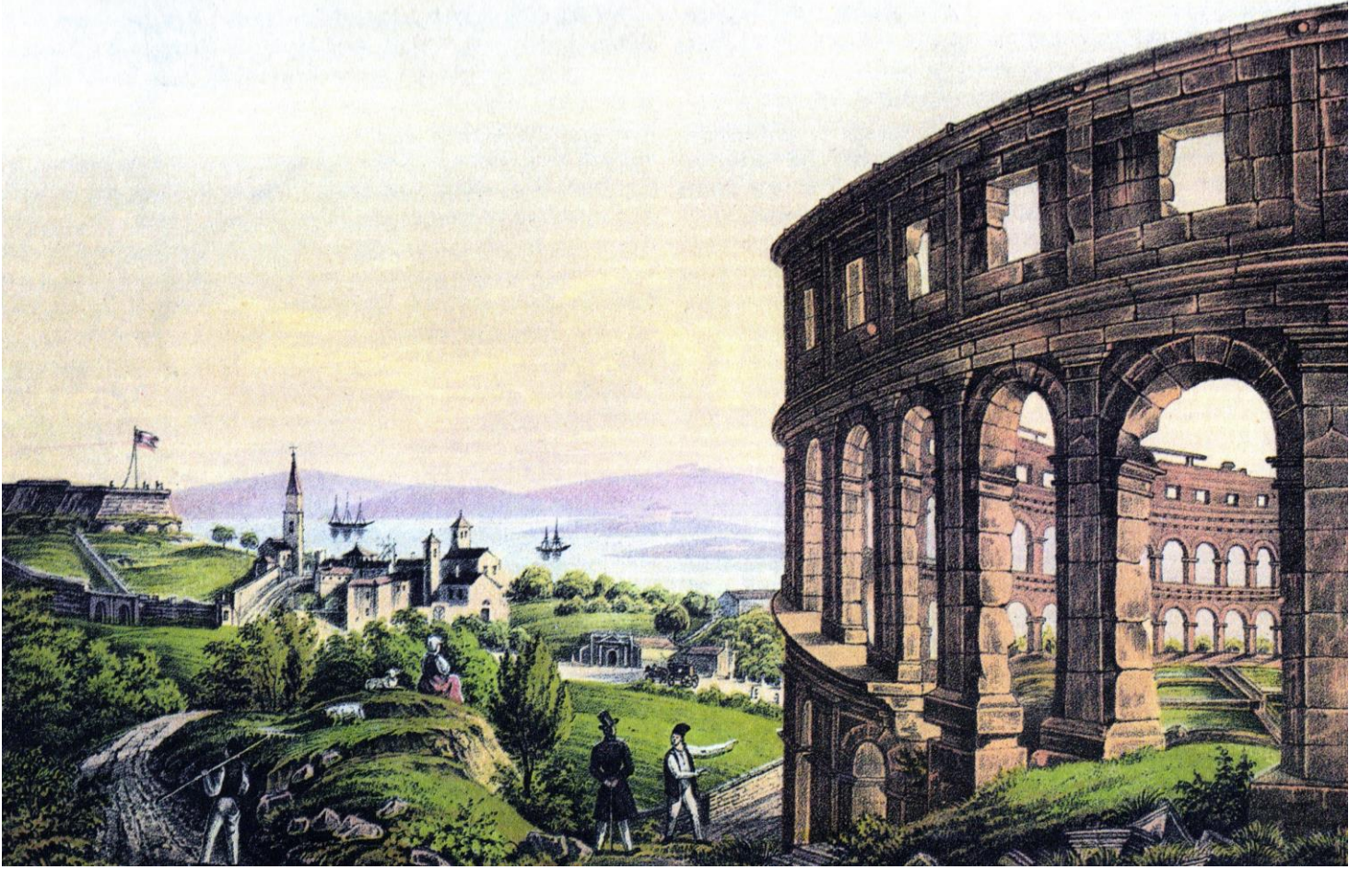
sağlayan yasayı onaylar. 1864'te, Dubrovnik; 1866'da ise, Osijek tiyatrosu kurulur. Bu yıllarda, artık, Alman tiyatro geleneğinden kopuş başlamıştır. 24 Kasım 1869'da, Zagreb Ulusal Tiyatrosu aktörü Toto Lesic, şu açıklamayı yapar: “Yarından başlayarak, bu tiyatrodada, sadece Hırvatça oyunlar oynanacaktır.”

1870'de, kompozitör İvan Zajc yönetiminde, Hırvat operası kurulur. Dünyaca ünlü sanatçılar, artık bu sahnede oyunlarını sergilemektedir. 1873'te, Varazdin'de, günümüze kadar gelecek olan Halk Tiyatrosu kurulur. Bu tiyatronun çizimlerini, ünlü Viyanalı mimar, Hermann Helmer yapmıştır. 1881'de, Hırvat parlamentosu, Zagreb'te yeni bir tiyatro binası inşasını onaylar. Ancak, bina yapım sözleşmesi, 1 Ocak 1894'te yapılır. Mimarlık şirketi, Viyanalı Helmer ve Fellner şirkettir. 11 Şubat 1894'te, Ulusal Tiyatronun başına Stjepan Miletic getirilir. 14 Ekim 1895'te ise, bina tamamlanarak, Avusturya-Macaristan imparatoru 1. Franz Joseph tarafından açılışı yapılır.

Stjepan Miletic, klasik Hırvat yazarları olan, Drzic ve Palmotic dışında, modern yazarların oyunlarını da sahneye taşımıştır. Ayrıca; Shakespeare, Moliere, Goldoni, İbsen ve klasik Rus yazarlarının eserlerinin sahneye konulmasına olanak sağlamıştır. 1896'da kurulan Hırvat Drama Okulu, sonradan açılan tüm oyunculuk okullarının temelini oluşturmuştur. 1898 yılında da, Varazdin Tiyatrosu'nun ilk profesyonel Hırvat topluluğu kurulur.

Kaynakça:

- History of Croatian Theatre Nikola Batusic 1994
- History of the Croatian National Theatre in Zagreb
- Croatian National Theatre in Varazdin

Hırvatistan'ın Pula şehrindeki, antik Roma Tiyatrosu